

Psykoanalys och politik.

Av professor
HERBERT TINGSTEN.

I.

De psykoanalytiska teoriernas anhängare ha i allt större utsträckning sökt tillämpa sina metoder på de historiska och sociala vetenskapernas problem. Särskilt inom religionshistorien, sociologin och litteraturhistorien har en mängd undersökningar gjorts från dessa utgångspunkter. Även inom den politiska vetenskapen i inskränkt mening ha psykoanalytikererna under senare år utvecklat en rätt livlig verksamhet. Något större inflytande på politikens forskningsmetod ha de väl icke utövat, men flera psykoanalytiska uppsatser ha publicerats i ansedda statsvetenskapliga tidskrifter, och en och annan statsvetenskapare av facket har visat sig tillgänglig för de nya synpunkterna.

I denna och en följande artikel skola en del stickprov ges ur de mera kända arbetena på området. Samtliga dessa arbeten utgå, åtminstone i huvudsak, från Freuds teori. De grundläggande individualpsykologiska hypoteserna måste förutsättas vara bekanta, och någon kritik av dessa skall ej ges.

FREUD själv har endast mera i förbigående berört rent politiska frågor. Hans sociologiskt inriktade arbeten ha emellertid stimulerat den psykoanalytiska forskningen inom samhällsvetenskaperna över huvud; deras i hög grad tvivelaktiga resultat godtas i regel utan reservation. Särskilt må nämnas den i "Totem und Tabu" framlagda teorin om samhällets uppkomst genom ett fadermord i urhorden, nyss hårdhänt kritiserad av Westermarck (Freuds teori om Oedipuskomplexet) samt framställningen av "Massenpsychologie und Ich-analyse", byggd på av den moderna sociologin i huvudsak övergivna föreställningar.

De i egentlig mening politiska undersökningarna på psykoanalytisk grund framträda med utomordentliga anspråk. Man säger sig kunna uppvisa de "innersta" drivkrafterna i politiska rörelser och hos politiskt verksamma personer; hela samhällsutvecklingen framställs som betingad av i det undermedvetna verkande krafter, vilka endast psykoanalytikererna kunna fastställa.

En generell belysning av psykoanalysens ställning till sociologiska och politiska frågor ges i en serie föreläsningar som i oktober och november 1923 höllös i London på anmodan av Sociological Society och 1924 utgavs i bokform under titeln "Social Aspects of Psychoanalysis". Utgivare av föreläsningarna är Ernest Jones, ordförande i Internationella psykoanalytiska förbundet, och föreläsarnas kvalifikationer garanteras, såsom Jones i sitt förord

påpekar, av deras medlemskap i Brittiska psykoanalytiska sällskapet.

I bokens första uppsats diskuterar Jones helt allmänt psykoanalysens ställning till sociologin; han förklarar det svårt att tänka sig något sociologiskt problem som icke skulle ställas i klarare belysning genom de insikter den psykoanalytiska forskningen vunnit. Uppsatsen avslutas med en betecknande historiet. Jones hade vid ett tillfälle sagt till en sociolog: "Sociologin blir aldrig en fruktbar vetenskap förrän den befruktas av psykologin". Sociologen svarade undvikande "att brudgummen är så blyg". Enligt Jones avsågo de hållna föreläsningarna främst att visa att psykoanalysen "botat denna svaghet, liksom så många andra". På den punkten har han otvivelaktigt rätt. Med större pretentioner på förmåga att lösa samhällsproblem från psykologiska utgångspunkter än de sex föreläsarna i London kan man knappast uppträda.

Jag skall här stanna vid uppsatsen "Psykoanalysen i förhållande till politiken", författad av d:r Eder. Eder undersöker den engelska författningen med utgångspunkt från den ambivalenta inställning som enligt psykoanalysen en son har till sin fader. Han kommer till den slutsatsen att Englands författning på ett förträffligt sätt tillgodoser de olika känslomomenten. Konungen, som "icke kan göra något orätt", representerar den vördade fadern, som man vill likna, och därför samtidigt en idealbild av det egna jaget. "Den respekt med vilken konungen är om-

given är sålunda samma respekt som man omedvetet har för det egna ideala jaget." För känslan av fiendskap och ovilja mot fadern äro ministrarna ett utmärkt substitut. Valprincipen klarlägges på följande sätt: "Det moderna samhället har upptäckt valprincipen och rösträtten såsom medel att ge uttryck för undersåtens fientliga känsla mot härskarna. Psykoanalytiskt kan ett val betraktas som ett sublimerat kungamord (i grunden fadermord) med syftet att sätta sig själv på tronen... fadern dödas, men dör aldrig. Ministrarna äro substitut för oss själva. Därav det politiska axiomet om kastning mellan höger och vänster". Redan de få citerade satserna innehålla uppenbarligen en rad själv motsägelser och orimligheter; på sådana kan jag varken här eller i det följande ingå, då de förekomma nästan på varje sida i de citerade arbetena.

Det amerikanska systemet underkastas en liknande snabbanalys: "I Förenta staterna är det presidenten som blir föremål för de smädelser som här reserveras för regeringen vid makten. Det är de gamla, fadern, som man måste göra sig av med. President Wilsons uppstigande och fall illustrerar detta på ett typiskt sätt; under en tid var han jagidealet för en stor del av Amerikas folk; sedan kommer svallet av impulser till fadermord, och presidenten kastas från makten med varje tecken på vanära". De politiska huvudriktningarna sammanhånga direkt med inställningen till familjen. "För den konservative härledes den drivande motorn ur identifikation med fadern, för radikalen eller demokraten härledes den ur identifikation med bröderna och systrarna." Striden mellan protektionister och frihandlare beror endast ytligt sett på ekonomiska mo-

tiv. När Chamberlain fann en fader, "imperiet", blev han protektionist, ty faderns barn måste skyddas och hjälpas, Cobden och Bright voro fientliga mot fadersauktoriteten och begagnade frihandeln som ett surrogat "på vilket de kunde slösa sina ömma känslor".

På några tiotal sidor utreder Eder vidare en rad betydelsefulla politiska problem och framlägger mer eller mindre fullständiga lösningar. Jag skall blott nämna några exempel, ingalunda de mest fantastiska. Motståndet mot kravet på utsträckning av rösträtten i odemokratiska stater bottnar i faderns svartsjuka mot sin manliga avkomma, begäret att bevara de sexuella hemligheterna. Kriegen bero delvis på samma förhållande; de gamla vilja undanröja sina yngre och mera vitala rivaler. — Jorden är en symbol för modern och därmed för en stark sexuell känsla. Är det icke sannolikt att utvandringen från landsbygden till städerna är ett försök att komma ifrån den mera primära sexuella impulsen för att kunna sublimeras sin libido genom nya målsättningar? Även en annan faktor spelar här in. Som bekant har libidon i den tidiga barndo-

men en oral fas. Barnets intresse är koncentrerat till munnen och munrörelserna, d. v. s. framför allt åttandet. En reaktion mot denna orala inställning tar sig ett naturligt utlopp i inflyttningen till städerna. Därigenom ökas nämligen avståndet mellan vår mat och dess ursprung, särskilt genom att vi övergå "från rå föda till kokt mat och konserver". — En annan infantil fas som bor kvar i undermedvetandet, de analerotiska tendenserna, spelar en viktig roll i de ekonomiska striderna. Bl. a. är det analerotiska draget en av det kapitalistiska systemets och den privata äganderättens grundvalar. Men dess betydelse kan även skönjas i detalj. Bankirerna och finansmännen äro anhängare av deflation, under det att industrimännen se den med ovilja; de förra stå ju kvar på den analerotiska synpunkten — de samla pengar liksom barnet exkrementer — under det att de senare lyckats finna en ersättning för sina känslor på området.

Ett av de första psykoanalytiska bidragen på det politiska området är den kände österrikiske analytikern doktor Paul Federns lilla skrift "Zur Psychologie der Revolution: Die Vaterlose Gesellschaft"; den är skriven i Wien några månader efter krigets slut i mars 1919 och vill klargöra den inrikespolitiska situationen efter nederlaget. Författaren synes från en början utgå från att den psykoanalytiska synpunkten har en jämförelsevis begränsad räckvidd, men hans uttalanden i det följande tyda på att han tillerkänner den en dominerande betydelse. Utgångspunkten är att ett barn kan reagera mot sin far på två sätt, konservativt och oppositionellt. I förra fallet känner man hängivenhet mot den auktoritära staten, en hängivenhet som grundar sig på "ett lidelsefullt, omedvetet, barnsligt intensivt begär efter en om fadern påminnande auktoritet". "Den allmänna fadersbindningen var skuld till att den sociala ordningen kunde upprätthållas så länge". Men barnet kan också känna fientlighet mot fadern och tenderar då till opposition mot den traditionella överhetsstaten, till revolutionärt handlande. I Österrike var fadersbindningen före världskriget stark, den gamle kejsaren var ett förträffligt faderssurrogat. Med kriget minskades denna känsla för fadern — staten. Redan krigsutbrottet förstörde fadersbindningen för många, "då ingen ideal fader låter döda sina barn annat än då det kräves för modern — fosterlandet försvar". (Att staten representerar fadern, fosterlandet modern hör till de vanliga påståendena.)

Då Frans Josef efterträdde "av den unge kejsarens till fadersgestalt föga lämpade personlighet" försvagades lojaliteten ytterligare, och den bröts helt ned med statsordningens sammanbrott. Ett av de många tecknen härpå är den starka expropriationstendens som framträtt efter krigets slut. "Den visar sig som organiserat våld i de otaliga egendomsbrotten och som rationell expropriationspolitik hos de kommunistiska och socialistiska partierna. För det undermedvetna voro fäderna äganderättens bärare, liksom de varit det i barndomen. Den värld till vilken barnet födes tillhör fadern. Och liksom broderhorden i förhistoriska tider kastade sig över den icke längre av respekt för fadern skyddade egendomen så har också nu egendomen genom de patriarkaliska auktoriteternas fall förlorat sitt andliga skydd."

Federns ideal är tydligen ett "faderlöst samhälle". Närmast synes han därmed mena ett slags rådsrepublik efter ryskt mönster. Han hoppas emellertid föga härpå; strax efter det han förklarat fadersbindningen bruten uttalar han att den finns kvar i åtskilliga folkgrupper. Hos många har fadersinställningen genom arv och uppfostran blivit så

djupt rotad att de hålla fast vid den borgerliga auktoritetsstaten och förbli rojalister. Socialdemokraterna ha genom stark organisation och betydande ledare så att säga skapat ett eget faderskomplex. De olika riktningarna inom socialismen åskådliggöras genom en hänvisning till de tre socialistiska partierna i Tyskland: det socialistiska majoritetspartiet, "som blivit faderlöst, men ännu stannar kvar i sonattityden och därför utan inre motstånd kunnat förenas med resterna av den borgerliga militarismen", "de oavhängiga som blivit faderlösa och även äro faderlöst inställda", "spartakusgruppen hos vilken fadersbindningen förvandlats till instinktivt hat mot allt vad därmed sammanhänger".

Liknande synpunkter framföras i ett 1923 på Internationella psykoanalytiska förlaget utgivet arbete av Lorenz: "Der politische Mythos". Fadern-härskaren representerar fadern, landet-jorden modern; detta illustreras med en rad historiska och litterära exempel. Vid kriser och revolutioner ersättes fadersbindningen i större eller mindre grad med en starkare modersbindning. Den socialistiska staten vore "det fullkomligaste förnyandet av urtidens moderliga gemenskapstyp".

Andra psykoanalytiker ha underkastat de extremt radikala riktningarna en synnerligen omild behandling. Kolnai yttrar i sitt arbete "Psychoanalyse und Soziologie, Zur Psychologie von Masse und Gesellschaft" (1920) utan närmare motivering eller försök till definition att "psykoanalysens plats i de stora makternas kamp är på liberalsocialismens sida". Han analyserar där efter i detalj anarkismen och kommunismen. Sin avsky för dessa rörelser uttalar författaren öppet, och man kan knappast undgå uppfattningen att psykoanalysen i detta — liksom i många andra — fall användes som ett originellt politiskt stridsmedel. Anarkismen är i grunden en embryonal rörelse, d. v. s. den bygger på en undermedveten längtan att återgå till moderlivet. Kommunismen kännetecknas av högeradig infantilism och uppvisar därjämte drag av autoerotik, bisexualitet och analerotik; marxismen är en paranoid konstruktion.

Psykoanalys och politik.

Av professor
HERBERT TINGSTEN.

II.

Professor Herbert Tingsten fortsätter och avslutar i följande artikel sin inventering av de mera kända arbeten som från psykoanalytiska utgångspunkter behandla statsvetenskapliga problem.

Den föregående artikeln var införd i Dagens Nyheter den 1 april.

Den politiska radikalismen över huvud har ingående analyserats i ett par under de senaste åren publicerade tidskriftsartiklar. Wittels behandlade den 1931 i ett åt politiska frågor ägnat häfte av tidskriften *Psychoanalytische Bewegung*. Inledningen är sympatiskt anspråkslös. Psykoanalytikerna ha, säger författaren, gått för långt då de trott sig kunna förklara även värdenas värld. "Vi ha syndat. Vålgöraren blev demaskerad som sadist som gör gott på grund av skräck inför sin ursprungliga ondskan. Samtidigt framställdes emellertid boven som en masochist, som söker straffet av begär att bli bestraffad. Hjälp blev en exhibitionshungrig narcist." I sin framställning av radikalismen visar dock Wittels ingen tvekan. Han har psykoanalyserat några radikaler och kommit till bestämda resultat. Radikalismen är självändamål. Radikalen byter lätt åsikter blott han får förbli i opposition. I grunden är det naturligtvis Oedipuskomplexet som driver honom, viljan till fadermord överföres till härskare och statssystem. Bakom denna intensitet i fadermordsidén ligger en "i allmänhet oral, i många av mina fall starkt anal grundad destruktionsdrift". Destruktionsdriften i sin tur är beroende av eller åtminstone kombinerad med ett begär att bli straffad. Det kan i detta sammanhang erinras om att en annan författare i samma tidskriftshäfte, Laforgue, ifrågasätter om inte den kommunistiska ryska statsordningen i stor utsträckning står i straffbehovets tjänst. Med revolu-

tionen försvann hela den gamla undertryckningsapparaten; männe man icke behövt diktaturen "för att tillgodose den efter sadomasochistisk tillfredsställelse längtande frigjorda libido".

En tolkning av radikalismen som starkt liknar den refererade framlägges av Behrendt i *Revue des Sciences Politiques* 1933 (*Psychologie et Sociologie du radicalisme politique*). "En under normala tider levande normal människa är fullständigt fri från radikalism." Det är en exceptionell libido som ligger bakom radikalismen, och denna är egentligen en aktivitet för aktivitetens egen skull. Behrendt har emellertid tydligen studerat icke blott Freud utan även Adler. Det är icke med nödvändighet ett vanskött Oedipuskomplex som leder till radikalism, det kan även vara t. ex. en i småväxthet bottnande mindervärdighetskänsla; under hänvisning till Marat antyder författaren t. o. m. att de små, fula karlarna äro de allra farligaste.

Den bekante psykoanalytikern Wilhelm Reich har nyligen i ett stort arbete, *Massenpsychologie des Faschismus* (1933), psykoanalyserat de fascistiska rörelserna, i första rummet nationalsocialismen. Han söker tydligen skapa en syntes av Marx och Freud, men de psykoanalytiska eller kanske riktigare de sexuella synpunkterna dominera. Den sexuella moralen framställs kort sagt som ett medel, vilket de härskande klasserna medvetet och systematiskt använda för att hålla underklassen i schack. Sexualmoralen har, på-

står Reich, framträtt först relativt sent i samband med att privat äganderätt till produktionsmedlen skapats och en uppdelning i klasser börjat utbildas. Det behöver knappast påpekas att de påståenden som här göras om den sociologiska utvecklingen och som framställas som erkända resultat av forskningen på området på varje punkt äro tvivelaktiga eller oriktiga. "Alla sexuella intressen", skriver emellertid Reich, "började träda i tjänst hos en minoritets ekonomiska profitintresse; i form av det monogama äktenskapet och den faderrättsliga familjen har detta förhållande vunnit fast organisatorisk gestalt. Med inskränkningen och undertryckningen av sexualiteten förändras människornas känsloliv, en könsförnekande religion uppstår, och småningom bygger den härskande klassen upp en egen sexualpolitisk organisation, kyrkan med alla dess utlöpare, vars enda mål är att utrota människornas sexuella lustkänsla och därmed deras lyckomöjligheter på jorden. Detta har sin naturliga sociologiska förklaring i sammanhang med den stegrade utsugningen av mänsklig arbetskraft". Sexualförträngningen gör massorna lydigare över huvud och gör dem framför allt till bättre verktyg för de s. k. nationella intressena. Deras libido, som icke får komma till naturligt uttryck, omformas till sadism och de bli sålunda villiga att föra krig. Nationalismen, som har sin rot i bindningen vid modern, kan frodas då inskränkningar på det sexuella området förhindra uppkomsten av andra naturliga bindningar.

I det nuvarande samhället är alltså den sexuella undertryckningen bourgeoisins starkaste vapen. Ett socialistiskt samhälle kan endast skapas genom att proletariatet frigöres från sina tvångsmässigt inplanterade föreställningar på det sexuella området. Att få bort alla sexuella hämningar måste sålunda vara ett väsentligt mål för kommunistisk agitation. I själva verket har redan inom arbetarklassen en tendens till frigörelse framträtt, och därmed är den borgerligt kapitalistiska ordningen hotad. Nationalsocialismen utgör nu ett försök att återföra den sexuella bundenheten till dess strängaste form; den vinner särskilt stöd hos medelklassen, som ekonomiskt står på ett annat plan än den socialt härskande kapitalistklassen, men som

ur sexuell synpunkt företräder den borgerliga inställningen i dess högsta potens. Kyrkan, "kapitalets internationella sexualpolitiska organisation", hör till de viktigaste stöden för denna rörelse. Särskilt vinner fascismen anslutning bland de sexuellt undertryckta kvinnorna. Hitler stöder sig enligt Reich huvudsakligen på kvinnoröster; i verkligheten har som bekant förhållandet varit det rakt motsatta.

Ehuru fascismens mål är sexualitetens undertryckande, äro fascister-na själva behärskade av starka libidinösa impulser, och deras agitation är medvetet eller omedvetet lagd på ett sådant sätt att den i viss mån skall tillfredsställa sexualiteten samtidigt med att hämma den. Till de bevis som Reich på denna punkt anför hör hakkorssymbolen, som förklaras tydligt föreställa "två sammanslingrade personer". Stickprov med personer av olika ålder, kön och social ställning ha, säger Reich, visat att det stora flertalet inse detta; "vid längre betraktande märka de flesta det förr eller senare". "Man får alltså anta att denna symbol... utövar stor retelse på djupa, undermedvetna skikt av själslivet och att denna retelse är större ju mera omedvetet eller medvetet sexuellt inriktad vederbörande person är. Om symbolen därjämte framställles som en sinnebild för hederlighet och trohet är den också av värde för det moraliska jagets avväjande strävanden och kan desto lättare accepteras." En analys av nazismen, som i många hänseenden erinrar om Reichs, ger Harold Lasswell, biträdande professor i statskunskap vid universitetet i Chicago, i uppsatsen "The psychology of Hitlerism" (The political quarterly 1933). National-socialismen har löst den lägre bourgeoisins känslokonflikter, den har tillfredsställt dess "barnjungfrumentalit".

En i viss mån ny linje i den politiskt inriktade psykoanalysen möter hos Harold Lasswell i hans stora arbete Psychopathology and politics (1931). Arbetet utgöres till större delen av case-studies av politiker och ämbetsmän som på vilohem eller hospital blivit föremål för psykoanalytiska undersökningar. Ett huvudsyfte är att klarlägga de psykiska olikheterna mellan personer som ägnat sig åt olika slag av offentlig verksamhet, i första rummet politis-

ka agitatorer och politiska administratörer. För ändamålet givas life-histories för några personer av vardera kategorin. Framställningen är ytterligt omständlig, samtidigt som urvalet av fakta verkar godtyckligt. Huvudsakligen gäller det att undersöka vederbörandes barndom och i första rummet deras tidiga sexuella erfarenheter. Bevisföringen kan karaktäriseras genom följande exempel — ett av många likvärdiga. Beträffande ett par agitatorer konstateras att de som små barn ivrigt sugit på fingrarna. Slutsatsen blir att agitatorer över huvud ha haft en särskilt framträdande oral fas i sin utveckling. Det förefaller ju helt naturligt, ty agitatorer prata, och mellan det intresse för munnen som framträder i prat och de som yttra sig i sugning på fingrarna är psykoanalytiskt steget icke långt. I det hela tror sig författaren finna att agitatorerna äro narcissiskt, homosexuellt och oralt betonade; administratörerna ha visat jämförelsevis god sublimeringsförmåga, ehuru även de förete skilda patologiska drag.

Lasswell lyckas icke ge en skymt av sannolikhet för ett nödvändigt samband mellan de relaterade barndomshistorierna och de skildrade personernas politiska uppträdande. Agitatorer och administratörer ha tydligen lidit av ungefär samma sexuella svårigheter; historier av den typ som man här finner nästan på varje sida skulle sannolikt kunna berättas om så gott som alla människor. De otroligt lösliga allmänna resonemang med vilka författaren beledsagar sina case-studies kunna här icke refereras.

En verklig orgie i psykoanalytisk spekulation är Vergins bok, "Das Unbewusste Europa" med undertiteln Psychoanalyse der europäischen Politik (1931). Här är fråga om inte mindre än en fullständig klarläggning av de undermedvetna grunderna till alla samtidens viktigaste politiska rörelser och de verkliga drivkrafterna i de ledande statsmännens handlande. Monarkismen beror som vanligt på bundenheten vid fadern och på identifieringen med fadern. "Omedvetet känna alla människor hur egoistisk fadersprincipen är, men i allmänhet förledas de av... den mäktiga ultramaskulina fadersprincipen, så att de undermedvetet sätta sig i faderns, monarkens ställe och finna en tillfredsställelse av sin libido däri." Nihilister och anarkister ha drivits av fadershat, deras gärningar ha bottnat i ett onaturligt starkt faderskomplex. Hos nationalisterna är bindningen vid modern — jorden den väsentliga; nationalismen har framträtt efter det stora uppror mot fadern som den franska revolutionen utgjorde. Kommunismen har lösgjort den erotiska känslan och

kan därför tillåta sig vittgående frihetsinskränkningar på andra områden. "En framtida objektiv historieförskrivning kommer att fastställa att bolsjevismen då den var som starkast hotad räddades genom ett enda faktum: proklamationen av fri kärlek." De ledande statsmännen passera revy. För Frankrike är Briand den rätte mannen. Poincarés "överjag" är uppfyllt av "en skog av paragrafer". Clemenceau är fyllt av ett irrationellt hatkomplex; bäst är Briand med sin "typiskt franska fadersfysionomi", "med den i Frankrike sexuellt viktiga mustaschen".

Det torde vara överflödigt att närmare diskutera den samling absurditeter som i det föregående refererats; jag skall blott tillfoga några generella anmärkningar. De mest närliggande kausalsammanhang lämnas obeaktade och i stället tillgripas obevisade och obevisliga förklaringsgrunder; ett gott exempel är då den engelska överklassens motvilja mot en utsträckning av rösträtten påstås bottna i ett sexuellt färgat hemlighetsmakeri, icke i fruktan för de ekonomiska och sociala följderna av rösträttens förallmänligande. Föreställningen om alla känslors ambivalens leder till de underligaste tolkningar: stark bindning vid fadern är förklaringen såväl till extrem monarkism som till ett nihilistiskt hat till all överhet, sexuellt pryderi grundar sig likaväl på förträngning av sexualdriften som på en överdriven styrka hos denna. Tolkningarnas schematism är förbluffande; som professor Andraé påpekar i "Psykoanalys och religion" är det i grunden ett mycket litet antal kombinationer som stå till buds, och trots det händiga laborerandet med dessa får man ett intryck av ytterlig torf-tighet. Viktigast synes dock vara — det är här ej fråga om en kritik av det individualpsykologiska schemat, utan endast om dettas tillämpning på politiken — att hela den politiska utvecklingen i själva verket lämnas oförklarad. Man säger t. ex. att den engelska parlamentarismens genomförande beror på vissa ändringar i faderskomplexet; ingen antydan ges om varför dessa förändringar ha uppkommit. Oedipuskomplexet och övriga grundläggande komplex få karaktären av ett slags hegelianska världsandar, vars vägar äro för oss outrannsakliga.